

ארצות הברית בין שתי מלחמות עולם

א. שנות העשרים: שנות שגשוג, פריחה, שפע ושמרנות (בספר הלימוד עמ' 45 – 46)

א.1 שנות הפריחה והשפע

בשנות העשרים ארה"ב אופיינה בתקופת פריחה כלכלית חסרת תקדים. הנשיאים הרפובליקנים (הרדינג, קולידג' והובר) ראו ביוזמה החופשית עיקרון כלכלי מקודש. ניתן לומר כי העיקרון שהנחה את מדיניות ארה"ב בתקופה התבסס על ה"קפיטליזם החופשי". בהתאם לעקרון זה, השוק התנהל ע"פ כללי "היצע וביקוש" ובהתאם לכך נקבעו כמויות היצור והמחירים - כל זאת ללא התערבות הממשל. למעשה היתה התנגדות לבעלות ציבורית והממשל אף הפחית את נטל המיסים מבעלי ההון כדי לעודד יוזמה חופשית. השפע והפריחה באו לידי ביטוי בכך ש:

- הפרסום ושיטות האשראי נכנסו לשוק אף הן ומרכזי הקניות הגדולים החלו להופיע ואפשרו צריכה מוגברת של כל התוצרת התעשייתית. דבר זה הוביל, כמובן, לשגשוגה של התעשייה.
- ההתפתחות התעשייתית הובילה לכך שרוב הציבור השקיע את כספו בבורסה. אנשים השקיעו את כל חסכוניהם, ואף לקחו הלוואות עד לשיעור של 60% מערך המניות ורכשו מניות.
- דמוקרטיה ומשטר: זכות הצבעה שווה לנשים, כניסת נשים לעולם השעשועים וכניסת שחורים לעולם הספורט.
- כלכלה: בתעשייה התפתחה שיטת ה"סרט הנע", שאפשרה ייצור המוני של מוצרי צריכה כגון: מקררים, מכונות כביסה, שואבי אבק, מקלטי רדיו, מכוניות (פורד) ותעשיות נלוות. שפע וצמיחה כלכלית, הביאו לשינויים בהרגלי הצריכה והקנייה, ולעלייה ברמת החיים. רבים השתתפו בבורסה.
- אורחות החיים: התפתחות תרבות הפנאי והבידור, תעשיית הסרטים, מוסיקה חדשנית, מתירנות, חיי בוהמה.

א.2 שמרנות ובדלנות

המדיניות הבולטת בארה"ב היתה מדיניות בדלנית. הנשיא וילסון זכה לביקורת נוקבת על התערבותו במלחמת העולם הראשונה ומחליפיו (שלושת הנשיאים הרפובליקנים) אף לא חתמו על הסכמי ורסאי ולא הצטרפו לחבר הלאומים, שהיה פרי יוזמתו של וילסון. בראשית שנות ה-20 התרכזה ארה"ב בבניית החברה פנימה מתוך רצון להתנקות מתחלואים שונים, ולחזור לערכים הדתיים הנוצריים, כפי שנתפסו בעיניהם. הדבר בא לידי ביטוי באופנים הבאים:

- "הפחד האדום הגדול" – מאבק כנגד כל צל של קומוניזם. התובע הכללי ניהל מצוד כנגד כל מי שנחשד בקומוניזם, והתוצאה היתה פגיעה החופש של מאות קומוניסטים והגלייה של מאות לברית המועצות.

- "קו-קלוקס-קלאן" – ארגון גזעני שביצע מאות מעשי לינץ' כנגד שחורים, יהודים קתולים וקומוניסטים. הארגון הוקם ב – 1866 והגיע ל4 מליון חברים ב – 1924.
- "חוק המכסות הלאומיות" – הגבלת ההגירה לכ – 150,000 איש בשנה.
- "חוק היובש" – תיקון לחוקה שהתקבל ב – 1919, האוסר על ייצור ומכירה של אלכוהול בכל המדינה. החוק חיזק את הפשע המאורגן בארה"ב – "המאפיה" שהתפרנסה מייצור ומכירת אלכוהול ומערכת החוק לא יכלה לה.
- "משפט הקופים" – מורה הועמד לדין על שלימד את תורת האבולוציה ולא נצמד לסיפור התנכי של בריאת העולם.

ב. המשבר הגדול - גורמי המשבר, ביטוי המשבר וניסיונות הממשל הפדרלי להתמודד עם המשבר עד לשנת 1932 (עמ' 110-112 בספר הלימוד).

למרות השגשוג הכלכלי, שפקד את ארה"ב לאחר המלחמה, שנות ה – 20 סללו את הדרך למשבר הכלכלי החמור של שנת 1929. ניתן לומר כי השפע לא היה נחלתם של כל חלקי האוכלוסייה:

- החקלאים לקחו אשραι במהלך מלחמת העולם הראשונה כדי להגדיל את כמויות הייצור. עם סיום המלחמה חל צמצום בביקוש לתוצרת חקלאית אמריקאית היות שהאירופאים ייצרו בעצמם את התוצרת החקלאית אך האמריקאים לא השכילו לצמצם את הייצור וללא פיקוח מטעם השלטון החלו להיווצר עודפי ייצור והחל משבר בחקלאות, שהיווה את הסממן הראשון למשבר הכלכלי.
- סימפטום נוסף למשבר היו יחסי העבודה הגרועים בתעשייה. האיגודים המקצועיים השביתו את התעשיות השונות כדי לשפר את מצבם הסוציאלי והכלכלי. אלפי שביתות פרצו בשנות העשרים, ביניהם של עובדי הרכבת, פועלי הפלדה ועוד.

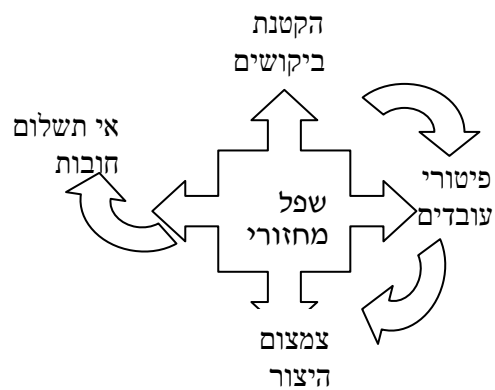
1.ב הגורמים למשבר הגדול

1. עודפי ייצור בתעשייה ובחקלאות – התעשייה ייצרה יותר ממה שהאוכלוסייה יכלה ורצתה לצרוך והאשראי הרב שניתן לתעשיינים ירד לטמיון. הייצוא למדינות אירופה הצטמצם וזאת ממספר סיבות: הייצור החקלאי התבסס על כמויות השיווק בעת המלחמה וכך גם האשראי שניתן לחקלאים. עם סיום המלחמה השתנה המצב; מדינות אירופה הטילו מכסי מגן ולא ניתן היה למכור להן תוצרת. סיבה נוספת היא העובדה שברית המועצות החלה לשווק כמויות עצומות של תבואה במחירים נמוכים. בנוסף, הוכנסה טכנולוגיה חדשה שהגדילה את כמויות הייצור ולעודפים.
2. ספרות בבורסה – הרצון להתעשר ואמון העיוור של כולם גרם לכל האמריקאים לקנות מניות בבורסה. הבנקים העניקו עד 60% אשראי לקניית מניות שהעניקו רווח קל ומהיר.

3. המדיניות הליברלית של שלטון הרפובליקני – השלטון לא שם מחסום לפעילויות הכלכליות. לא באמירה ולא במעשה ובכך למעשה, לא מנע את הייצור העודף בתעשייה ובחקלאות, את ריכוז ההון בידי המונופוליסטים וניפוח הבלון הבורסאי.

החלת הליך של "שפל מחזורי" – הקטנת הביקושים גררה פיטורים והפועלים המפוטרים לא הצליחו לשלם את חובותיהם ולכן הביקושים למוצרים השונים ירדו אף הם. בעקבות זאת הייצור הלך והצטמצם והפיטורים נמשכו.

אנשים החלו למכור מניות והירידות המתונות הפכו לירידות חדות עד שהגיעו לשיא ב"יום חמישי השחור" 24 באוקטובר 1929.

ד"ר ג'ורג' מילר פאסטר

ביטויים כלכליים: התמוטטות הבורסה והשפעותיה על: התמוטטות חברות פיננסיות, 9000 בנקים פשטו את הרגל, אובדן חסכונות של יותר מ-2.5 מיליארד דולר, קריסת מערכת המימון – האשראי, סגירת מפעלים, מס' המובטלים הגיע בשיא לרבע מכוח העבודה במשק. כוח הקניה שהצטמצם יותר ויותר הגדיל את עודפי הייצור בחקלאות ובתעשייה, שגרר לסגירה נוספת של מפעלים והשמדת יבולים. נישול מהקרקע, עיקול רכוש....

ביטויים חברתיים - פסיכולוגיים: ההתמוטטות הכלכלית, העיקולים והנישולים, המעבר ל"ערי הובר", הרעב, הנבירה באשפתות, תמותת תינוקות, גרמו לתחושה של חוסר שליטה בגורל, ייאוש, פחד מן המחר, הסתגרות ובושה. התפרקות משפחות, פשע וחוקי ג'ונגל. הימנעות מקנייה מתוך חשש להחמרת המצב.

ביטויים אידיאולוגיים: ערעור הנחות הייסוד הכלכליות פוליטיות של הליברליזם הקלאסי: תחרות חופשית, ויסות המשק ע"י גורמי גאות ושפל ולא ע"י התערבות הממשל, ערעור ערכי האינדיבידואליזם האמריקאי.

דוגמאות :

1. התמוטטות הכלכלית הביאה ל- 12 מיליון מובטלים. מיליונרים הפכו לחסרי פרוטה והתאבדו. רבים נברו בפחי האשפה.
2. הפשע גדל משום שזו היתה הדרך הקלה ולעיתים היחידה למצוא מזון.
3. משפחות ויחידים הפכו לחסרי פרוטה ועבודה ויצאו לדרכים לחפש מקורות פרנסה ולכן הוקמו "ערי הובר" שהיו, למעשה, מחנות צריפים ואוהלים בהם חיו מיליונים מובטלים, חסרי בית ומקור הפרנסה וסימלו את המצב הקשה והמשפיל אליו התדרדרו הם ואמריקה.
4. אלפי בתי ספר נסגרו היות שהרשויות לא יכלו להמשיך ולשלם למורים משכורות.
5. חוות רבות עוקלו ע"י הבנקים כי לא עמדו בתשלומי המשכנתאות והחקלאים נאלצו למצוא מקורות פרנסה אחרים.
6. שכר העבודה ירד עד לכדי מספר סנטים בודדים לשעה.
7. ענף הבנייה שותק.

3.3. ניסיונות הממשל הפדרלי להתמודד עם המשבר עד לשנת 1932

(ביטוי לעקרונות המדיניות של הובר ניתן למצא בקטע מתוך נאומו בעמ' 112 בספר הלימוד). הנשיא הובר נבחר ב- 1928, כשנה לפני המשבר. מיד לאחר התמוטטות הבורסה המשיך הובר בהצהרותיו בדבר המשך הפעילות הכלכלית, התעשייתית והחקלאית. הובר האמין כי המשבר הינו זמני והוא יחלוף. הובר האמין ב"קפיטליזם טהור"/ "ליברליזם טהור" / "ליברליזם קלאסי" (מעורבות מינימלית של המדינה בחיי הכלכלה) ולכן המשיך במדיניות של אי התערבות, בהנחה שהמשבר יחלוף ויש לאפשר לכוחות השוק לפעול בהתאם לכללי הכלכלה החופשית. יחד עם זאת, נקט הובר בכמה צעדים לשיקום ארה"ב אך אלה היו חלקיים בלבד :

1. יוזמה לעבודות ציבוריות : מאות אלפי אמריקאים נשלחו לעסוק בעבודות ציבוריות כמו : ניקוי חופים, בניית גשרים, סלילת כבישים ועוד. מטרתו היתה למנוע אבטלה ולאפשר לאזרחים להרוויח את לחמם בכבוד.
2. מתן הלוואות לאיכרים : ההלוואות ניתנו כדי שיוכלו להמשיך ולהפעיל את משקיהם.
3. הטלת מכסי מגן על מוצרים מיובאים : המטרה בצעד זה היתה להקטין את היבוא כדי שירכשו יותר תוצרת אמריקאית התעשייה תמשיך לפעול.

פעולות אלו היו מעטות מדי והובר לא התמיד בקיומן. הובר הואשם בדאגה לבנקאים ולעשירים ולא לעניי העם. יש הטוענים כי למעשה, הובר לא הבין את חומרת המצב, ופעולותיו היו מעטות מדי ומאוחרות מדי.

ג. מדיניותו של רוזולט – "המערך החדש".

עקרונות ודרכי ביצוע (ראה עמ' 113 - 116 בספר הלימוד).

1.ג עקרונות מדיניותו של רוזולט

מדיניותו של רוזולט הייתה מבוססת על העיקרון של מעבר מליברליזם קלאסי לליברליזם דמוקרטי. התערבות כלכלית חברתית של הממשל. ריסון הליברליזם כשיטה כלכלית בלי להרוס את הליברליזם כשיטה פוליטית וחברתית. רוזולט הבין כי רעיון ה"קפיטליזם הטהור" / "ליברליזם קלאסי" ואי התערבות הממשלה בכלכלה פשט את הרגל. הוא טען כי הקפיטליזם הוא גורם חיובי אך יש מקום למעורבות הממשלה וכי יש לנקוט בדרך ביניים, הממזגת את יתרונות הקפיטליזם עם יתרונות השיטה הסוציאליסטית. לטענתו, על המדינה לפקח, להתערב ולכוון אך במקביל יש לעודד יוזמה פרטית. הוא האמין כי יש להפעיל שיטות שונות ללא הרף והפעיל את התוכנית הידועה בשם "ניו – דיל" היינו – "המערך החדש". תוכנית זו מהווה מהפך במדיניות המסורתית של ארה"ב בכך שהממשל התערב באופן חסר תקדים בתכנון הכלכלי והחברתי.

ה"ניו – דיל" מתמצה בסיסמה: "הצלה, התאוששות ותיקון" – Relief, Recovery, Reform –

שלושת ה – R. התוכנית התבססה על שלושה עקרונות:

1. שיקום.

2. סעד.

3. רפורמה.

1. שיקום:

תוכנית הבראה לאומית בתחומי הכלכלה השונים: תעשייה, חקלאות בנייה ועוד. תכנית השיקום התבססה על שור השל חוקים שנועדו לחדש את הייצור והתפוקה ולהעלות את שכר העובדים.

א. שיקום המערכת הבנקאית – כצעד ראשון הכריז רוזולט על סגירת הבנקים

למספר ימים כדי להרגיע את הרוחות. לאחר הפתיחה קרא רוזולט לעם

האמריקאי לחזור ולהפקיד את כספו בבנקים. העם בטח בנשיא וחזר לבנקים.

ב. שיקום התעשייה – נחקק "חוק השיקום התעשייתי". לנעשה הוטלו מכסות

ייצור כדי למנוע ייצור עודף. הושם דגש על העסקת מובטלים, נקבע שכר

מינימום ושעות עבודה הוגבלו. כמו כן העניק הממשל הלוואות לתעשייה בכדי

לחדש את הייצור.

2. סעד ועבודות יזומות:

אחת המטרות של "הניו דיל" היתה להבטיח לעם האמריקאי מידה של בטחון כלכלי ורווחה.

הממשל ביקש לטפל בהיבט אנושי החמור של המשבר, לתמוך ולסייע להמונים להתמודד עם

- א. חקיקה סוציאלית: הוקמו סוכנויות ממשלתיות שנועדו לספק סיוע זמני לנזקקים באמצעות הלוואות, מענקים, סובסידיות, מזון דלק לחימום וכו'. כמו כן נחקק חוק הביטוח הלאומי וחוק השיכון הלאומי (ראה הרחבה בהמשך).
- ב. ארגון עבודות ציבוריות: רוזולט המשיך במדיניותו של הובר בנוגע לעבודות הציבוריות. הפרוייקט הגדול ביותר בתחום היה "רשות עמק טנסי" לשיקום ושימור האזור". העמק נחשב לנכשל מבחינה גיאוגרפית ותרבותית אך עשיר במים ובמחצבים. חצי מליון איש הועסקו בעמק, הוקמו 25 סכרים ליצירת חשמל, הוקמו מפעלי ניקוז, הוכשרו אדמות והוקמו תעשיות חדשות.

3. רפורמה:

רוזולט שאף לתקן חוקים במסחר ובכלכלה כדי לעודד את הצמיחה ולמנוע את שובו של המשבר בכך שנקט בפעולות הבאות:

- א. רפורמה בבורסה ובבנקים: נחקק "חוק הבנקים" שהגביל את פעילות הבנקים והממשל הפדרלי לקח על עצמו את הערבות לפיקדונות וחסכונות האזרחים. הוטל פיקוח ממשלתי על הבורסה ונחקק "חוק הבורסה", שכלל בעיקר פיקוח על המאזנים שפורסמו ואמינות המידע שפורסם על ידי החברות.
- ב. רפורמה בחקלאות: נחקק חוק "חוק ההסדר החקלאי" שתכליתו פיקוח על התכנון והייצור החקלאי, קביעת מכסות ומניעת עודפים. בכדי לא לפגוע בחקלאים הוחלט לשלם פיצוי לחקלאים אשר לא יוכלו לעבד את כל אדמתם.
- ג. רפורמה ביחסי העבודה: ב-1935 נחקק "חוק ואגנר". החוק הכיר בזכותם של העובדים להתאגד באיגודים מקצועיים. נקבע שכר מינימום, נקבע מקסימום שעות עבודה ונקבע שהעובדים יוכלו לנהל משא ומתן קיבוצי עם המעסיקים. רוזולט נתפס כידיד הפועלים כנגד אנשי ההון.
- ד. רווחה סוציאלית: נחקק חוק הביטוח הלאומי שלפיו כל אדם שילם חלק משכרו בכדי שהייה מוגן כאשר יצא לפנסיה. נקבע כי לא יועסקו ילדים. הוקצו כספים להקמת שיכונים בשכר דירה זול, למחוסרי דירה.

הניו דיל הצליח להחזיר את הכבוד והאימון שרכשו האזרחים לממשל והונחו היסודות למדיניות רווחה בארצות הברית אשר קודם לכן לא הייתה בה כלל. אך יחד עם כל זאת רק מלחמת העולם השנייה הוציאה את ארה"ב מהמיתון. עד 1939 היו 10 מיליון אמריקאים מובטלים.

השפעת המשבר בארצות הברית על הכלכלה העולמית

עם תום מלחמת העולם הראשונה תמכה אמריקה במדינות אירופאיות שונות. בעקבות המשבר הכלכלי, ארה"ב לא יכלה עוד לתת מלוות למדינות אלו והדבר גרר אחריו: ירידה בכוח הקניה של מדינות אירופה, הורדת מחירים ופגיעה ביכולת ההחזר של המדינות האירופאיות. כתוצאה מכך הטילו מדינות רבות מכסי מגן ובכך הוסיפו לדלדול המסחר הבינלאומי ולעלייה באבטלה. בשפעת המשבר בארה"ב בא לידי ביטוי באופן הבא:

- ב - 1931 פשט את הרגל הבנק האוסטרי המרכזי, דבר שגרר סגירת בנקים נוספים.
- גרמניה החלה לפגור בתשלומי הפיצויים (שנאלצה לשלם לאחר מלחמת העולם הראשונה) והודיעה כי אינה יכולה (ואף אינה רוצה) להמשיך בתשלומים אלו.
- ב - 1932 הגיע המשבר לשיא כאשר בריטניה וצרפת הפסיקו את תשלומיהן לארה"ב.
- המשבר הביא לידי סיום את כל נושא הפיצויים והחובות שמיימי המלחמה.

במהלך שנות השלושים, בעקבות מדיניותו של רוזוולט, המצב בארה"ב השתפר ובעקבות זאת סחר החוץ. כמו כן, הורדת המכסים בארה"ב והסכמים רבים שנחתמו בין המדינות סייעו לחידוש המסחר ולהתאוששות כלכלת המדינות.

יצוין שמדינות דמוקרטיות נחלשו בעקבות האבטלה (היות שתעשיות הנשק עוזרות לצמצום האבטלה ומתן תעסוקה למובטלים) ומשטרים חדשים, רודנים וכוחניים עלו במדינות שונות. ראה דוגמא גרמניה, איטליה ויפן.